

L'ESTAT DE BENESTAR

DEBATS I PERSPECTIVES

Josep Miralles

1. L'Estat del Benestar: èxit i nous problemes
2. Una mirada al passat immediat: la “dialèctica de l'E. B.
3. La nova situació a partir de la crisi: el debat de valors
4. Mirada al futur
5. És el capitalisme una alternativa

Notes

Qüestionaris per al debat en grups

Aquest quadern té el seu origen en els cursos que imparteix el Departament de Ciències Socials d'ESADE i en la reflexió feta en els seminaris de CRISTIANISME I JUSTÍCIA. El text va tenir una primera redacció destinada a un cicle de conferències sobre la *Centessimus Annus* organitzat per la Fac. de Teologia de Catalunya (conferències que pròximament seran publicades). L'actual text deixa de banda les qüestions relacionades amb la C.A. i aborda directament la possibilitat de l'Estat del Benestar.

1. L'ESTAT DEL BENESTAR: ÈXIT I NOUS PROBLEMES

Des de l'any 1989 fins ara, el món ha experimentat canvis radicals: un dels més importants és el fet que s'ha passat d'un món dividit en dos blocs a l'hegemonia dels sistemes d'economia de mercat. En aquests moments apareixen nombrosos i greus problemes, però ha desaparegut el discurs que parlava d'alternatives globals a l'economia de mercat.

Davant d'aquesta situació, alguns pensen com F. FUKUYAMA:

“És possible que el que estem presenciant no sigui simplement el final de la guerra freda... sinó... l'últim pas de l'evolució ideològica de la humanitat i de la universalització de la democràcia liberal occidental com a forma final de govern humà”¹

Fukuyama parla del liberalisme i de la democràcia liberal occidental suposant que són les formes ideològica i política adequades a un sistema d'economia de mercat. En aquest sentit sembla presoner del prejudici segons el qual les societats humanes tenen una “peça clau” (en aquest cas, el *mercat*) que tendeix a configurar la resta d'elements de la societat; sembla que, per a Fukuyama, el mercat és l'única peça clau possible i que aquest tendeix a configurar un sistema ideològic i polític homogeni.

Tanmateix, la història mostra que el mercat ha permès sistemes econòmics i socials molt diferents: hi ha una gran distància entre els capitalismes liberals del s. XIX a Europa i els actuals Estats de Benestar basats en l'economia mixta. Per això, cal preguntar-se si el triomf del mercat implica la legitimació d'un retorn radical al capitalisme liberal o admet el manteniment i el desenvolupament dels Estats de Benestar.

Aquesta pregunta és especialment pertinent des del punt de vista d'una *justícia* que ha de ser compatible amb la *llibertat*. Entre els autors contemporanis és J. Rawls qui ha formulat una teoria més vigorosa sobre els principis en què s'hauria de basar una societat per ser justa². Aquests principis són:

1. Cada persona ha de tenir el mateix dret al més ample sistema de llibertats bàsiques compatible amb un sistema similar de llibertat per a tothom
2. Les desigualtats econòmiques i socials s'han d'articular de manera que, al mateix temps:
  - a) redundin en el més gran benefici dels menys afavorits, compatible amb el principi de l'estalvi just i
  - b) estiguin adscrites a càrrecs i posicions socials accessibles per a tots en condicions d'equitativa igualtat d'oportunitats³.

Aquests principis de justícia plantegen exigències d'igualtat d'oportunitats i d'atenció als més desfavorits que de fet només han estat ateses (i encara amb moltes limitacions) en els moderns

Estats de Benestar, mentre que les polítiques més neoliberals les han deixat de banda.

Però el fet que els Estats de Benestar hagin representat una considerable aproximació a una societat justa no vol dir ni que siguin perfectes ni que siguin, sense més precisions, la solució definitiva dels problemes socials. De fet, els Estats de Benestar es van desenvolupar en unes condicions econòmiques, socials, polítiques i ideològiques que han canviat profundament aquests darrers anys.

L'Estat de Benestar ha d'afrontar nous reptes interns; en primer lloc les transformacions que ell mateix ha provocat en les societats occidentals i, en segon lloc, l'assimilació de l'impacte que les noves tecnologies produiran en tots els ordres de la vida col·lectiva.

Però, a més a més, l'Estat de Benestar s'ha de confrontar amb els grans problemes que afecten la supervivència de la humanitat: el drama dels països del “Sud” on la fam i la pobresa fan estralls; el problema de supervivència de la Humanitat que ha de mantenir els equilibris bàsics del planeta Terra; el problema de la convivència i del *sentit* de la convivència en un món superpoblat on només la solidaritat podrà orientar cap a formes de vida que facin possible la supervivència col·lectiva. Enfront d'aquests grans problemes, els Estats de Benestar veuen qüestionades la seva riquesa i la seva mateixa concepció de la societat.

Aquest quadern no pretén fer una anàlisi global de tots aquests problemes; es limita a oferir uns elements d'anàlisi i de reflexió des d'un punt de vista *intern* als Estats de Benestar, sense entrar en l'anàlisi dels grans problemes mundials acabats d'esmentar. És certament una perspectiva limitada, però pot ser útil perquè les futures transformacions dels Estats de Benestar, encara que vinguin exigides des de fora d'ells mateixos, hauran de tenir present la seva pròpia dinàmica interna.

2. UNA MIRADA AL PASSAT IMMEDIAT: LA “DIALÈCTICA” DE L'ESTAT DE BENESTAR

1. ORÍGENS I CARACTERÍSTIQUES DE L'ESTAT DE BENESTAR

Els antecedents de l'Estat de Benestar vénen de molt lluny⁴, però s'han desenvolupat extraordinàriament a partir de la Segona Guerra Mundial a l'Europa occidental. Cal notar que en el procés de desenvolupament de l'Estat de Benestar hi ha hagut un gran consens entre les diferents tendències ideològiques i polítiques: com subratlla G. Cotarelo, conservadors i liberals, socialistes i democratacristians han fet valuoses aportacions a la construcció de l'Estat de Benestar.

Es poden donar moltes definicions de l'Estat de Benestar, però, per al que ens interessa, cal subratllar que es tracta d'un procés en el qual s'han abandonat a la pràctica alguns elements de la teoria liberal de l'Estat: en efecte, l'Estat ha deixat de ser “no-intervencionista” i ha considerat que era la seva responsabilitat aconseguir:

- una situació de plena ocupació,
- un sistema de seguretat social que cobris la totalitat de la població,
- la generalització d'un alt nivell de consum i la garantia d'un nivell de vida mínim fins i tot als més desfavorits.⁵

Per fer tot això, l'Estat ha crescut fins al punt de controlar entre el 40 % i el 50 % del PIB. Com s'ha pogut produir aquest enorme creixement de l'Estat? Dues interpretacions de la història s'enfronten en aquest punt, interpretacions que impliquen judicis de valor sobre la seva “bondat” o “maldat”.

Per a uns, l'Estat ha crescut responenent a les demandes de la societat i la seva intervenció ha estat fonamentalment profitosa. Per als altres, l'Estat s'ha desenvolupat mogut pel dinamisme intern de les burocràcies que tendeixen a créixer i ampliar cada vegada més els seus àmbits de control; no cal dir que aquests jutgen críticament l'Estat de Benestar. Repassem breument quines són les aportacions d'un i altre punt de mira.

La primera interpretació ajuda a recordar els problemes socials i econòmics a què s'han enfrontat els països occidentals durant l'últim segle. Davant d'aquests problemes l'Estat ha intervingut *per raons de solidaritat*, però *també d'eficàcia*.

L'Estat ha intervingut en el mercat de treball regulant les condicions de seguretat i d'higiene en el treball i en alguns casos el salari mínim; però el més important ha estat l'acceptació del paper dels sindicats i de la negociació col·lectiva. Aquestes intervencions van ser moltes vegades resultat de la pressió del moviment obrer per sortir de les condicions d'explotació del segle XIX, que són prou conegudes⁶.

Tanmateix, el canvi de situació de la classe obrera no ha estat resultat *només* de la solidaritat

social, sinó també del desig de les classes econòmicament hegemòniques de tenir pau social.

Consideracions semblants es poden fer a propòsit de les intervencions governamentals amb polítiques monetàries i pressupostàries. Aquestes van ser experimentades com a maneres de sortir de la gran crisi de 1929 i després les polítiques econòmiques dites “keynesianes” les han aplicat com a “receptes” habituals. Evidentment es tractava de dur a terme polítiques anticíclics que reduïssin les antigues crisis a petites “recessions” econòmiques.

Altra vegada, les raons van ser a la vegada solidàries i d'eficàcia econòmica i social: es tractava d'evitar la caiguda de l'economia, però també d'evitar processos socials que podrien haver acabat en una revolució. Les mateixes consideracions es poden fer a propòsit de l'activitat planificadora de l'Estat en terrenys que afecten el mitjà o llarg termini: problemes energètics, problemes de desenvolupament regional, etc.

Certament, a partir dels anys 60 assistim a una certa “explosió” de la despesa pública i dins d'ella, d'una manera especial, de la despesa social: educació, salut, habitatge, jubilacions i pensions, prestacions d'atur. Des del nostre punt de vista, en aquells moments hi va haver dos fenòmens complementaris.

D'una banda, la revolució industrial va arribar a la seva plenitud a l'oest d'Europa. Això vol dir la conjunció d'una sèrie de fenòmens socials que desarticulaven les xarxes socials que proporcionaven *seguretat* a les antigues societats agràries. La ciutat amb el seu anonimat, el model de família nuclear, la vida en una economia totalment “monetaritzada”; tots aquests fenòmens creen els típics riscos de la societat industrial i urbana: la manca de treball, la soledat i la manca de salut, la vellesa (que es perllonga progressivament)... riscos que no són atesos pel mateix teixit social.

Per altra banda, i per primera vegada, les societats occidentals són prou riques per afrontar aquests problemes: així es desenvolupa fortament la despesa social⁷ fins i tot durant els anys de crisi econòmica.

Des d'aquesta perspectiva històrica, l'Estat de Benestar és concomitant de la creació dels països més rics de la història de la humanitat, que són probablement els qui han aconseguit un nivell de consum, de seguretat i d'igualtat d'oportunitats més alt. En resum, la intervenció de l'Estat ha produït a la vegada *solidaritat i eficàcia*.

La segona interpretació ens avisa, tanmateix, dels perills de la intervenció estatal. L'Estat no creix només responent desinteressadament a les demandes de la societat; creix també responent a la dinàmica d'unes burocràcies que volen estendre el seu àmbit de competències⁸. L'Administració, no sotmesa a la implacable vigilància del mercat, esdevé lenta, poc àgil, poc eficient i, per tant, cara. El creixement de l'Estat crea també nous grups dominants.

2. TRANSFORMACIONS SOCIALS PRODUÏDES PER L'ESTAT DE BENESTAR

Des del nostre punt de vista, l'Estat de Benestar ha estat un èxit històric; però això no vol dir que hagi solucionat *definitivament* els problemes, sinó que, encara que n'ha solucionat gran part dels antics, n'ha creat de nous.

El problema central a què es va enfrontar l'Estat de Benestar era el de la societat industrial: l'explotació del treballador a les empreses; sense la protecció sindical i sense la protecció de l'Estat, els treballadors eren explotats i per això els treballadors eren els “pobres” i per tant els “exclosos” de la societat. D'una banda, els treballadors estaven “integrats” a la societat (per mitjà del treball, mitjà decisiu de socialització), però, d'una altra, n'estaven “exclosos” pel fet que no participaven de la riquesa produïda.

L'Estat de Benestar ha fet un immens esforç d'integració dels *treballadors*: en l'aspecte laboral, els sindicats i les lleis socials els han donat capacitat de negociació; cosa que ha permès que poguessin gaudir com a *consumidors* dels alts nivells de consum que s'han generalitzat; finalment, l'Estat, en reconèixer els drets socials, ha estès a tots els *ciutadans* els drets a la seguretat bàsica en la vida.

El resultat ha estat l'aparició del que s'ha anomenat la “societat de classes mitjanes”. En lloc de l'antiga societat polaritzada en una minoria molt rica i una gran majoria pobre (com encara succeeix en el Tercer Món), tenim ara unes societats occidentals amb un gran coixí de classes mitjanes; entre el 60% i el 70% de les quals tenen una renda familiar per càpita que oscil·la entre el 0,5 i l'1,5 de la renda mitjana.

Les dades econòmiques tenen un rerefons social: l'antiga “classe obrera” s'ha anat transformant. Avui dia els sociòlegs parlen de les “classes treballadores”: la classe obrera s'ha diversificat per causa de la diversitat d'especialitzacions; una part important d'assalariats són “treballadors de coll blanc” que viuen una situació laboral i tenen una consciència social molt allunyada de la típica classe obrera industrial concentrada a les grans fàbriques. La mobilitat social ha augmentat (encara que resta molt a fer) i això ha disminuït el pes de l'acció reivindicativa de caràcter col·lectiu i ha augmentat les expectatives de promoció individual, creant un sòl abonat per a l'individualisme.

Tot això no vol dir que la desigualtat social hagi desaparegut. En el cas d'Espanya, per sobre dels estrats mitjans hi ha un 10% de famílies que acumulen el 30% de la renda familiar total. Dins d'aquest 10% hi ha encara un 1,5%, aproximadament, que gaudeix del 12% de la renda familiar total. Per sota dels estrats mitjans queda un 20% de famílies que oscil·len entre el 0,5 de la renda mitjana i la manca absoluta de recursos.

Aquesta desigualtat de rendes es tradueix en desigualtat d'oportunitats encara que s'hagin fet innegables progressos en el camp de l'educació i la sanitat.

Alguns autors arriben a parlar de la desaparició de la classe obrera i de la inexistència de l'explotació. Segurament això és exagerat. Continua existint pobresa entre els treballadors i també hi ha explotació. Però l'Estat de Benestar ha reeixit en el sentit que *aquest problema ja no és ni el problema central de la societat dels països desenvolupats d'occident ni el més greu*, encara que continua sent important⁹.

Tanmateix, el triomf de l'Estat de Benestar no significa la desaparició dels problemes socials. D'una manera que alguns poden pensar com a “dialèctica”, la resolució d'uns problemes ha estat acompanyada de l'aparició de nous problemes que abans no eren tan centrals. S. del Campo afirma que el problema més greu de la societat de classes mitjanes és:

“el diabólico impulso marginador que poseen las sociedades avanzadas actuales y el triste destino a que nos conduciría esta tendencia de no frenarse su realización plena”¹⁰

Aquest impuls marginador té en alguns casos una clara *causa econòmica*, per exemple en els casos d'atur. En altres casos existeix sempre una *causa econòmica* “concomitant”, però existeix a la vegada una *causalitat estrictament* “social”, “cultural” o “política” tan important o més que l'econòmica. D'aquesta manera es generen “col·lectius” exclosos o marginats del bon funcionament dels mecanismes de socialització i del producte socialment produït.

a. La família

El primer procés social d'integració té lloc per mitjà de la *família* i, com a concomitant d'ella, de l'escola. Ara bé, família i escola són dues institucions socials afectades per fortes crisis. La família és feble i abunden cada vegada més les situacions de família “monoparental”. Els infants pateixen el dèficit que implica l'absència de la parella completa. Quan l'únic cap de família és dona, les probabilitats de caure en la pobresa augmenten notablement.

Per altra banda, també hi ha deficiències en l'educació dels infants fins i tot en situacions “normals”: els horaris de treball i el ritme que imposen a la vida, el salt cultural entre les generacions i moltes altres causes fan molt difícil la tasca educadora de la família en una societat que no té altres instàncies comunitàries que puguin suplir la seva tasca específica.

b. L'escola

S'ha escrit molt sobre la crisi de l'escola. Voldria ara subratllar només les dificultats que té per arribar a ser l'instrument d'igualació social que s'havia pretès. Evidentment s'ha fet un gran pas pel que fa a l'extensió de l'educació a tots els àmbits, però no s'ha aconseguit evitar la seva funció “classificadora”: en una edat en què els nens encara no tenen autonomia i són fàcilment víctimes de situacions personals, familiars o socials desafortunades, els nens són “classificats” com a “aptes” o “no aptes” per passar a l'etapa següent¹¹. El fracàs escolar a la primera etapa (fracàs induït per causes familiars i socials) encarrila les seves víctimes cap als treballs menys remunerats i de tipus marginal, o bé a l'atur intermitent. Encara més en una societat tecnològica en què el coneixement cada vegada és més l'eina privilegiada d'inserció social.

c. El treball

El treball és, a les modernes societats industrials, un dels mecanismes més importants de socialització i, per mitjà d'ell, de participació en el producte social. Per això un dels eixos cabdals de les polítiques de l'Estat de Benestar ha estat aconseguir la plena ocupació. Fins al començament dels anys 70 aquestes polítiques van reeixir, però la crisi dels 70 i 80 ha portat a una situació diferent, amb xifres properes al 9% de parats a la CE, i en el cas espanyol amb xifres notablement més altes¹², xifres que ja són molt duradores.

El problema de l'atur s'ha de veure des de la perspectiva de la gran transformació tecnològica en curs, induïda per la microelectrònica, amb tots els processos de robotització que comporta; aquests processos redueixen els llocs de treball tradicionals i el procés de creació de nous llocs

de treball és de moment més lent i amb freqüència no es troben treballadors amb la formació necessària.

Aquesta situació no hauria de ser vista des d'una perspectiva només econòmica. Com s'ha dit abans, el treball és un importantíssim mitjà de socialització i l'absència de treball crea situacions difícils socialment i culturalment. La integració dels joves i de les dones es veu molt dificultada; els homes grans, amb responsabilitat familiar però amb poca formació bàsica, són les víctimes més clares de l'atur de llarga durada; el concepte mateix del que és “treballar” i “preveure el futur” canvia notablement quan, com en el cas espanyol, el 33% dels llocs de treball és temporal¹³.

L'extensió i la durada de l'atur plantegen un repte importantíssim a l'Estat de Benestar. Cal notar la novetat del fenomen. El sistema econòmic actual sembla incapaç (durant un llarg temps) de proporcionar plena ocupació *amb el concepte actual de treball*; pot donar benestar als qui tenen treball, però no en pot donar a tots; segons com es miri, el sistema econòmic no causa pobresa, perquè els treballadors no són pobres; però, d'altra banda, causa *exclusió* i a partir d'aquí sí que causa pobresa¹⁴.

Com després veurem, el neoliberalisme actual incideix en aquesta situació amb propostes de desregulació del treball i de disminució de la cobertura que l'Estat de Benestar dóna a l'atur.

d. La tercera edat

L'èxit de la medicina ha plantejat un nou repte als Estats de Benestar: l'esperança de vida creix, el percentatge de *persones grans* augmenta i les jubilacions es converteixen en un problema econòmic i social. A Espanya, l'any 1981 el nombre de persones més grans de 65 anys era de 4.236.000; però l'any 2001 es preveuen 6.674.000...¹⁵. Actualment es calcula que més de 500.000 d'aquests ancians es troben en situació de pobresa severa¹⁶.

Les causes d'aquesta pobresa són complexes, però no es pot justificar simplement amb l'argumentació que el sistema econòmic és incapaç d'afrontar el problema. Al darrer de les dificultats econòmiques (és a dir, pressupostàries) hi ha el problema polític, o per dir-ho més clarament, la falta de voluntat política d'atendre prioritàriament aquest sector desvalgut de la població.

Darrera la falta de voluntat política hi ha encara la manca de sensibilitat social: la societat de classes mitjanes no dóna un gran valor a l'eliminació de la pobresa... si això implica augmentar els impostos. Les baixes jubilacions dels “pobres institucionals”¹⁷ són conseqüència paradoxal del benestar d'una societat que perd sensibilitat social.

e. Els marginats “visibles”

Els pobres més aparents són els *captaires*, els *transeünts*, els *marginats “visibles”* que es troben a la gran ciutat. És difícil calcular-ne el nombre i també les causes de la seva situació. Els qui hi treballen de prop insisteixen en la influència decisiva de la gran ciutat. La vida a la gran ciutat és dura, implacable: l'economia és totalment “monetaritzada”, les activitats estan totes regulades, l'exigència en el treball és forta. D'altra banda, l'aglomeració urbana i el pluralisme propicien una situació d'anonimat i, freqüentment, d'aïllament. El resultat és que la

persona *feble* queda aïllada i no troba suport. Hem fabricat una societat dura, que rebutja el feble.

La recuperació-integració d'aquesta població és tasca difícilíssima: caldria qüestionar els dos pols del problema: la debilitat dels interessats, però també la inhumanitat de la vida a les grans ciutats...

f. La societat espanyola està poc acostumada encara a la immigració

Fins als anys 60, Espanya enviava emigrants; ara es troba rebent immigrants... i no sap com reaccionar.

La pressió immigratòria es preveu com un factor de llarga durada. La pressió dels països de l'Est i sobretot del nord d'Àfrica serà forta. Per altra banda, previsiblement, Europa, i també Espanya, necessitarà dins d'uns anys mà d'obra, a causa de les baixes taxes de natalitat actuals.

El fet que la immigració sigui un problema apareix amb claredat davant del fet del treball: la integració socio-laboral és decisiva per a la integració en tots els altres nivells. *Però l'acceptació de l'emigrant en el treball està molt condicionada pel factor socio-cultural i religiós.* Altra vegada ens trobem amb la complexitat dels fenòmens socials i amb la seva interacció mútua¹⁸.

3. MÚLTIPLES CAUSALITATS

Com a conclusió d'aquest apartat, voldríem subratllar l'èxit de l'Estat de Benestar davant dels problemes que va trobar: la pobresa dels treballadors, la inseguretat enfront dels riscos de la vida a la societat industrial, la conflictivitat revolucionària dels treballadors... Però, com s'ha dit abans, el procés històric ha creat nous problemes (o n'ha desenvolupat alguns d'antics i que semblaven vençuts): les noves formes de pobresa i d'exclusió social.

Això ens porta a una reflexió metodològica: durant els anys 70, l'anàlisi crítica de la societat, guiada freqüentment pel marxisme, subratllava la causalitat determinant del sistema econòmic com a causa d'exploació. Però, com acabem de veure, el procés històric actual ens fa veure la importància, freqüentment decisiva, de les causes socials, culturals i polítiques com a determinants de la pobresa i l'exclusió social.

L'actual perspectiva postmoderna ens ajuda a copsar la realitat com un sistema, els múltiples elements del qual interactuen sense poder assenyalar causalitats úniques ni unidireccionals. Aquesta captació de la complexitat dels problemes pot ser una eina utilíssima per al diagnòstic i la lluita contra aquests problemes.

Cal, però, no oblidar dues coses: en primer lloc, que la complexitat pot també inhibir i convertir-se en excusa de la inacció, excusa certament il·legítima; en segon lloc, que el descrèdit actual del marxisme (nascut de factors conjunturals) no ha de fer oblidar les seves grans troballes: que la manera de produir determina en gran manera la distribució que es farà del producte i, d'altra banda, que la perspectiva econòmica està sempre present en tot fenomen social; el fet de subratllar la importància de les causalitats socials, polítiques i culturals no ha

de voler dir ignorar l'existència de determinacions econòmiques. Veurem en l'apartat següent com els neoliberalismes són justament uns nous “economicismes”.

3. LA NOVA SITUACIÓ A PARTIR DE LA CRISI: EL DEBAT DE VALORS

A l'apartat anterior he analitzat la “dialèctica” de l'Estat de Benestar: el seu èxit i les seves limitacions actuals. Cal analitzar ara els efectes ideològics de la crisi dels anys 70 i 80, perquè així ens introduïrem en l'actual debat sobre els valors.

1. LES DIFICULTATS PRÀCTIQUES DE L'ESTAT DE BENESTAR

La crisi econòmica dels anys 70 i 80 ha qüestionat, com a mínim, la *possibilitat* de l'Estat de Benestar. En primer lloc, l'objectiu de la plena ocupació no sembla que es pugui assolir, com ja s'ha dit abans.

En segon lloc, s'ha parlat de la “crisi fiscal” de l'Estat de Benestar fent al·lusió al creixement de la despesa pública i dins d'ella de la despesa social. Aquest augment no és arbitrari; l'atur provoca l'augment de les prestacions corresponents; el sistema públic de salut demana més personal i mitjans tècnics cada vegada més complexos; l'èxit sanitari provoca l'augment de les pensions i jubilacions; el desenvolupament tecnològic demana una educació més llarga i al més estesa possible...

Per altra banda, la pressió fiscal es troba amb la revolta de les classes mitjanes, que ja no estan disposades a pagar amb els seus impostos els avenços socials que beneficien una minoria; molt més quan l'Estat encarregat d'administrar aquesta fiscalitat té fama d'ineficient i car.

Aquesta situació ha creat la base social de l'actual esclat del neoliberalisme. Són pocs els qui han llegit els autors neoliberals, però són molts els qui sintonitzen espontàniament amb l'individualisme que li serveix de base ideològica i que s'expressa en les seves idees sobre la disminució de la intervenció estatal i els avantatges de la lliure competència.

Davant de les dificultats de l'Estat de Benestar es poden dibuixar esquemàticament dos tipus de resposta: l'adaptació pragmàtica i la crítica teòrica. Certes polítiques econòmiques actuals s'adapten pragmàticament a la situació; no es renuncia als valors fonamentals de l'Estat de Benestar (llibertat, igualtat d'oportunitats, reducció de desigualtats, democratització, extensió de la seguretat social, cohesió social); s'intenten trobar nous camins per realitzar-los buscant noves formes d'interacció entre la societat civil i l'Estat; quan no hi ha cap més remei, s'accepta que la despesa social creixi més lentament o que s'aturi, almenys temporalment.

En canvi, les tendències neoliberals (que els governs de Reagan i Thatcher van exemplificar molt bé) proposen un canvi de valors i una renúncia a l'Estat de Benestar; la prioritat estaria ara en una societat regida gairebé totalment pel mercat; una societat competitiva i mòbil, on cadascú hagués d'assumir els riscos de la llibertat de la mateixa manera que n'accepta els avantatges. Aquestes tendències no han desmuntat l'Estat de Benestar en aquells aspectes en què perjudicaria les classes mitjanes, electoralment poderoses, però sí que han reduït significativament la despesa social que beneficiava els sectors més pobres i desprotegits.

2. EL NEOLIBERALISME

Un dels debats més importants actualment és el de la continuïtat de l'Estat de Benestar com a model de societat per als països de la CE. Per això és molt important analitzar, encara que sigui breument, les aportacions positives i negatives del neoliberalisme, perquè es presenta com el principal adversari de l'Estat de Benestar.

a. El mercat

Les polítiques neoliberals propugnen una “tornada al mercat” de molts sectors actualment administrats per l'Estat. Aquesta revaloració del mercat té aspectes positius; cal assenyalar que els neoliberals no defensen només el mercat en la mesura que s'acosta al model de la “competència perfecta”¹⁹, sinó que el valoren sobretot com un sistema descentralitzat d'informació que permet que els múltiples actors econòmics aprofitin al màxim la informació disponible, cosa que seria impossible en els sistemes d'economia centralitzada.

El mercat té també l'avantatge de basar-se en l'interès de les persones per progressar; d'aquesta manera, les economies basades en el mercat no han de comptar amb l'altruisme dels ciutadans, sinó en el fet que treballaran i prendran iniciatives en el seu propi interès; finalment, el mercat, amb la seva competència, és un eficaç sistema de coerció que obliga a ser eficient; en aquest sentit és un bon garant d'una bona assignació de recursos des del punt de vista econòmic. Per això, els neoliberalismes critiquen l'Estat que acabi ofegant les condicions de la lliure iniciativa i que desanimi els actors de la vida econòmica.

El mercat sembla, en efecte, una peça imprescindible del sistema econòmic d'una societat complexa, encara que necessiti correccions.

b. L'Estat

El neoliberalisme reprèn la concepció de l'Estat pròpia del liberalisme clàssic, però hi aporta alguns arguments nous i bastant interessants. Els neoliberals ens recorden que l'Estat està format per homes i dones i que aquestes persones tenen també els seus interessos, que realitzen a través del sistema polític. Per tant, l'Estat no és fàcilment “neutre” i està sotmès a les influències dels “grups de pressió”²⁰.

Per altra banda, els neoliberals acusen l'Estat de produir “efectes perversos” (és a dir, no volguts) amb les seves intervencions perquè no posseeix un coneixement omnicomprensiu que seria necessari per poder preveure els efectes de les seves intervencions; l'acusa també de ser ineficient, lent pel que fa a l'adaptació i, per tant, car.

El resultat és que les polítiques neoliberals tendeixen a “tornar al mercat” amb privatitzacions, i desregulacions dels sectors fins ara controlats per l'Estat. Però, com hem assenyalat abans, aquestes mesures estan al servei d'un sistema de valors molt concret i *diferent del de l'Estat de Benestar*: el d'una societat en què la llibertat individual és el valor suprem, acompanyat de la lliure iniciativa; el d'una societat en què la mobilitat social no sigui travada per cap entrebanc d'ordre “polític”; aquests innegables valors queden contrapesats per la manca de sensibilitat envers la desigualtat social i econòmica que de fet bloqueja la igualtat d'oportunitats i la pretesa mobilitat social.

Per això, creiem que el neoliberalisme té aspectes clarament negatius que es podrien resumir

en la dita “pels seus fruits els coneixereu”. Vegem-ne els fruits.

Des del punt de vista social i econòmic, els neoliberalismes propugnen la reducció de l'Estat de Benestar com una manera d'estimular l'economia; a la pràctica es propugnen reduccions d'impostos i reduccions simultànies de “programes socials”. Deixem de banda el fet que la bona gestió i l'eficàcia de tals programes és amb freqüència molt baixa; tanmateix, la seva desaparició o disminució sembla que no ha afavorit mai els seus destinataris. Arribem així a la paradoxa assenyalada per M. Albert a propòsit de la ideologia econòmica del president Reagan:

“En cualquier caso, la ciencia económica, merced a la 'reaganomía' se verá enriquecida con un pensamiento profundo: *los ricos no trabajan lo suficiente porque no ganan lo bastante, los pobres no trabajan lo suficiente porque ganan demasiado*. Hemos visto westerns en los que la corrupción y la crueldad están al servicio de “la buena causa”. Pero en este caso es otra cosa. Lo que aparece en la pantalla ahora ya no es una película al estilo de John Ford, sino al de Fellini”²¹

El perill d'aquest pensament i d'aquestes polítiques és consolidar el que podríem anomenar la “tirania de les classes mitjanes”, aquestes classes majoritàries que defensen i volen estendre l'estatu quo de què es beneficien.

L'extensió del mercat presenta un altre problema. Molts sociòlegs actuals analitzen la societat des de tres perspectives: l'aparell econòmic, l'àmbit de les burocràcies administratives i els “mons de la vida”: l'àmbit de la vida privada, de la família, les amistats, el lleure, les activitats voluntàries... El neoliberalisme tendeix a “contaminar” els mons de la vida amb els valors propis de l'intercanvi econòmic: l'interès purament individual, l'equivalència i la coerció del “do ut des”. Es construeix així una societat en què els valors de “comunió” i de “participació” desapareixen d'acord amb una visió purament “mercantil” de les relacions més personals i comunitàries²². Això és un error greu: una cosa és admetre que tot acte humà té sempre una dimensió d'intercanvi, de “càlcul de costos i beneficis” i de coerció i una altra cosa és dir que tot acte humà és *només* això oblidant les dimensions de comunió i gratuïtat que comporta.

En el fons, el problema del neoliberalisme rau en la seva antropologia, estàtica i obsoleta. El neoliberalisme extrapola les tendències a la “individualització” inscrites en la societat actual i que és axiològicament neutre, a un *individualisme absolutitzat i competitiu*; aquest individualisme ha estat ja fa molt temps qualificat de “possessiu”²³ i ara se'l podria qualificar de desconexador de la necessària interrelació que tenim els humans en un món que necessita la comunicació i els projectes comuns per poder afrontar els grans reptes que té pendents. En el fons del neoliberalisme hi ha un cert darwinisme social: la societat avançaria gràcies a l'adopció de les iniciatives més “funcionals”; però aquest evolucionisme és ingènuament optimista: pressuposa que “funcionalitat” és equivalent a “funcionalitat *per a tots*” i no es planteja la possibilitat de la “funcionalitat *per als més poderosos*”²⁴. En la societat del mercat, els poders econòmics no són prou contrapesats i acaben sent opressors en tots els àmbits de la societat.

3. EL NEOCONSERVADURISME

El debat sobre els valors contemporanis presenta una altra alternativa: la del

neoconservadorisme. Aquesta tendència està arrelada principalment als Estats Units, però té actualment un gran interès fins i tot a Europa. Una de les seves propostes més importants és revalorar el paper del sistema cultural com a força social conservadora de la societat i, dins del sistema cultural, la religió té un paper molt important.

Ja es veu, doncs, on es troba l'interès del neoconservadorisme: en un moment en què la caiguda de les economies centralitzades fa veure que el mercat és una peça indispensable de les economies complexes i en una situació en què sembla bloquejada l'esperança de transformacions profundes de la societat, és temptador recuperar el paper de la cultura com a factor de canvi social; molts poden pensar que “potser per aquí la religió podria recuperar la seva influència en la societat”.

Dit d'una altra manera, ens trobem amb una versió actualitzada de l'antic debat entre la primacia de la conversió personal (propiciada en el neoconservadorisme pel reforçament del paper social-cultural de la religió) o la primacia de la transformació de les estructures (que actualment sembla molt difícil de realitzar).

La base teòrica de l'anàlisi neoconservadora consisteix en la distinció de tres àmbits o “esferes” en l'anàlisi social. L'esfera econòmica, en què els neoconservadors són partidaris del capitalisme; l'esfera política, en la qual defensen la democràcia liberal i l'esfera cultural en què busquen valors que siguin coherents amb el sistema econòmic capitalista. Aquestes tres esferes són autònomes en els seus dinamismes, si bé interactuen recíprocament.

Els neoconservadors analitzen les “contradiccions culturals del capitalisme”²⁵; aquestes consisteixen en el fet que el sistema cultural (sobretot el que era vigent els anys 60 i 70) entra en conflicte amb els valors necessaris per desenvolupar i mantenir el capitalisme. La cultura de l'“alliberament”, la primacia de l'experiència, el desenvolupament d'una cultura hedonista xoquen frontalment amb els valors que van permetre el desenvolupament del capitalisme: l'estalvi, l'austeritat, l'acció racional a llarg termini i totes les altres actituds que M. Weber havia agrupat sota la denominació de l'“ascetisme intramundà” que van tenir el seu origen en determinades formes del calvinisme²⁶.

Els neoconservadors, preocupats pel futur del capitalisme, busquen en la religió una font de valors que l'apuntali. Per això, alguns autors s'esforcen per mostrar les “afinitats” existents entre el cristianisme i el capitalisme i a la vegada fan una crítica de la teologia de l'alliberament en la qual veuen un esforç per afavorir el socialisme des de la fe cristiana. No m'entretindré a resumir aquesta pretesa coherència entre el cristianisme i el capitalisme, que, pel fet de ser simplista, alguns consideraran ingènua i uns altres malintencionada²⁷.

Però cal veure que el neoconservadorisme pot ser una temptació per als cristians en l'actual situació del món. En primer lloc, el neoconservadorisme reconeix i retroba el paper de les tradicions religioses dins de la societat; d'aquesta manera reconeix de bona gana el paper “públic” de les esglésies en un moment en què busquen el seu lloc públic dins d'una societat molt secularitzada.

En segon lloc, els neoconservadors donen “armes” per argumentar en la polèmica a què abans es feia al·lusió entre els partidaris de la conversió individual i els partidaris de la “reforma d'estructures”. En un moment en què qualsevol desig de reforma estructural pot ser

caricaturitzat com a “voluntat de reinstaurar un comunisme ja fracassat”, dir que la tasca cultural encaminada a la conversió dels individus és molt important significa reforçar la tendència que posa l'accent en la conversió individual.

Tanmateix, el neoconservadorisme resulta profundament insatisfactori. En efecte, el neoconservadorisme vol *conservar el capitalisme*. No vol, com els neoliberals, un capitalisme sense cap intervenció estatal. El neoconservador accepta l'Estat de Benestar, però tendeix a limitar-lo i reduir-lo, amb perill de tirar enrera les conquestes socials aconseguides. Però el pensament i la pràctica cristians han estat molt crítics amb el capitalisme²⁸, tot reconeixent la necessitat del mercat; com assenyala Mardones amb raó, aquesta crítica es fa més enèrgica i més raonada a l'hora, quan es fa des de la “perifèria” del sistema i (per exemple des de El Salvador) es palpen les conseqüències del “capitalisme realment existent” per als països subdesenvolupats.

Fins i tot des d'un punt de vista més teòric, el neoconservadorisme és poc convincent: la separació radical de les tres esferes (econòmica, política i cultural) no respon a la realitat dels fets: l'economia *crea cultura* (en el sentit que proposa i consolida els valors realment operatius a la societat) i *crea “política”* (en el sentit de crear estructures de poder amb influència sobre la totalitat de la societat). Els neoconservadors encerten en subratllar que la religió té una certa autonomia i que té una important influència social, però seria il·lús pensar que el canvi només cultural pot produir una societat més justa sense produir transformacions profundes en el sistema econòmic i polític i això és justament el que els neoconservadors no volen.

4. MIRADA AL FUTUR

En els apartats anteriors he analitzat la dialèctica de l'Estat de Benestar i les seves conseqüències en el debat de valors i d'idees actualment vigents. Tanmateix, aquestes consideracions són encara insuficients ja que miren encara massa el passat i les seves conseqüències a mitjà termini; cal mirar també el futur. Tot acceptant que el futur és incontrolable, quins punts de referència sembla que no es poden oblidar des de la preocupació de construir un món just i humà?

1. LA CONSTRUCCIÓ DE GRANS ESPAIS

En primer lloc, estem en un moment de creació de grans espais econòmics: la CEE, però també la seva obertura a l'EFTA i els esforços (no sempre reeixits) de suprimir les traves al comerç entre els grans blocs econòmics de Japó, EUA i Europa. Aquest procés té com a conseqüència una elevada concentració d'empreses i de capitals i la creació d'elits més reduïdes, més poderoses i segurament menys controlables.

Com a resultat d'aquest procés, sembla que estem en una evolució estructural en la qual, per sobre dels estrats mitjans majoritaris, es configura una elit econòmica internacional més poderosa; en canvi, una part d'aquests estrats mitjans s'apropa perillosament a situacions d'atur estable o de treball temporal que porten a l'exclusió social, a la pobresa i a la marginació.

Per altra banda, la integració de països molt avançats socialment i d'altres de més pobres no resulta fàcil. Els més rics temen perdre els seus avantatges socials en el procés d'integració, i els més pobres no s'atreveixen a proposar-se com a fita la millora social, obsessionats per assolir la necessària competitivitat en el mercat únic. Aquestes tendències expliquen les dificultats i els límits de la Carta Social Europea²⁹.

2. VERS UNA “SOCIETAT DEL CONEIXEMENT”

Les discussions sobre l'Estat de Benestar podrien ser aviat obsoletes si no afronten els canvis que inevitablement produirà la transformació tecnològica en curs impulsada per la microelectrònica³⁰.

M. Corbí ha demostrat com els valors i les representacions socials centrals que organitzen i en certa manera “programen” la vida de les societats són valors i representacions coherents amb les activitats de les quals depèn la supervivència de la societat³¹. Per tant, cal pensar que els valors i les representacions de la societat en què estem entrant hauran de ser coherents amb les activitats científiques i tecnològiques de què anem depenent cada vegada més.

Encara que el tema és immens, crec que es pot resumir en els punts següents: viurem en una societat més i més basada en la *ciència*, que dependrà cada vegada més de la *innovació* i aquestes activitats de recerca científica i d'innovació tecnològica dependran de processos de *comunicació* eficaços.

El caire de la ciència s'ha modificat profundament al llarg d'aquest segle. L'antiga concepció

positivista que considerava el coneixement científic com si fos la construcció d'un "mirall" de la "realitat" ha estat totalment superada. Els grans teòrics de la ciència com ara Popper o Kuhn insisteixen en el caràcter hipotètic de tota construcció científica i per tant en el seu caràcter "superable" per una altra teoria més comprensiva i més sintètica.

Per tant, si la societat assumeix que viu de la ciència, tots els sistemes de valors i les representacions del món hauran de ser compatibles amb aquesta visió científica del món. Això vol dir que les formes de pensament fixista i dogmàtic seran oposades al bon funcionament social. Avancem doncs cap a una societat en què fins i tot valors i concepcions de la realitat seran viscuts com quelcom "produït" pels homes, transformable i, en certa manera, relatiu.

La ciència portarà a una societat d'innovació i de "projectes" que per a la seva elaboració necessitaran un fort intercanvi d'informació i unes condicions de comunicació humana profunda.

Això vol dir que el sistema cultural que estructura els valors i les conviccions compartides per les societats desenvolupades tendirà a canviar en la seva mateixa estructura. Les ideologies que fins ara han exercit aquesta funció (el liberalisme, els socialismes dogmàtics) hauran de perdre la seva rigidesa; en un món científic ja no podran pretendre tenir suport en un pretès coneixement de la "Naturalesa tal qual és" o dels processos històrics.

En lloc d'ideologies tancades i rígides, seran necessàries "matrius" de valors: sistemes de valors que no pretenen oferir solucions determinades als problemes socials, sinó que ofereixen marcs de referència de valors en què caben projectes concrets molt diferents que hauran d'aprendre a poder funcionar conjuntament en una societat molt intercomunicada i complexa.

Aquestes matrius de valors hauran de tenir en compte els grans problemes que afecten la supervivència de tota la humanitat, ja que la cultura ha de ser funcional a la vida: la supervivència del Tercer Món, el manteniment dels equilibris ecològics necessaris per mantenir la vida en el planeta, el necessari equilibri entre l'arrelament en la pròpia cultura particular i la necessària mirada universal que permeti la convivència i l'enriquiment mutu de les cultures diferents.

5. ÉS EL CAPITALISME UNA ALTERNATIVA?

Aquesta era la pregunta que ens fèiem al començament, tot recordant F. Fukuyama. Però la resposta no pot ser simplista.

Certament, sembla que el mercat és necessari en les societats complexes que volen créixer econòmicament. Però reconeixent que el mercat és indispensable, encara no s'ha dit *quin paper ha de tenir en el conjunt de la societat*.

Aquest és el moment de recordar que les societats del planeta Terra han d'afrontar problemes gravíssims de *supervivència* i que aquests problemes no han estat resolts (sinó que més aviat han estat causats) per l'economia de mercat.

Per tant, el problema real és com *“contextualitzar” el mercat de manera que produeixi els bons efectes que se n'esperen, sense produir les greus disfuncions que fins ara ha provocat*. Aquesta “contextualització” hauria de produir un sistema econòmic, social i cultural molt diferent de l'actual.

En realitat, les noves tecnologies produiran transformacions molt profundes de totes les maneres: el problema consisteix en “encarrilar-les”, en la mesura del possible de manera que la supervivència i una vida digna siguin fites assequibles a tota la humanitat.

En aquest context, l'Estat de Benestar haurà de modificar les seves estructures internes i les seves relacions externes si vol continuar defensant i realitzant els valors que van estar en el seu origen: llibertat, justícia, seguretat, democràcia.

NOTES

1. FUKUYAMA, F. “¿El fin de la historia?” *National Interest*, 1989. Reproduït a *Claves de razón práctica*.
2. RAWLS, J. *Teoría de la justicia* México, FCE, 1979
3. La traducció està feta de RAWLS, J. *Justicia como equidad* Madrid, Tecnos, 1986 pàg. XXVIII
4. Cf. GARCIA COTARELO, R. “Origen y desarrollo del Estado de Bienestar” *Sistema*, novembre 1987, núm. 80-81, pàg. 5-21.
5. Cf. MUÑOZ DE BUSTILLO, R. (comp.) *Crisis y futuro del Estado de Bienestar*, Madrid, Alianza Editorial, 1989 pàg. 55. Aquesta definició s'ha fet de maneres diferents a la pràctica històrica. De fet, aquesta definició és adequada per a l'Europa occidental i molt menys per als EUA.
6. Són, en efecte, prou coneguts el treball d'Ashley a la Gran Bretanya de mitjan s. XIX sobre la situació del treball dels nens a les mines angleses o el de Villermée sobre el treball a la França de la mateixa època. Cf. per exemple LAJUGIE, J. *Les systèmes économiques*, París, PUF, 1971, pàg. 49 seg.
7. Aquesta despesa social és, en aquests moments, el 25% del PIB com a mitjana dels països de la CE; en el cas d'Espanya és del 20% del PIB.
8. Aquest desig de créixer no és necessàriament malintencionat; l'administració creix justificant-ho com un bé per als ciutadans i això és freqüentment la convicció profunda dels membres de l'administració.
9. Per a una interessant discussió d'aquests problemes es poden consultar dos autors de perspectives diferents: CAMPO, S. *La sociedad de clases medias*, Madrid, Austral, 1989 i DIAZ-SALAZAR, R. *¿Todavía la clase obrera?* Madrid, Ed. HOAC, 1990.
10. CAMPO, S. DEL, op. cit. pàg. 45.
11. Cf. RENAU, J. “La nueva oferta educativa” a AAVV *La sociedad del desempleo*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, 1989
12. La fiabilitat de les xifres espanyoles d'atur ha estat molt contestada, per la importància de l'economia submergida. De tota manera, fins i tot les estimacions més optimistes parlen del 10% d'atur a Espanya. Des del punt de vista social, la polèmica perd relleu: l'atur intermitent i l'economia submergida creen situacions socialment molt semblants.
13. Cf. MIRALLES, J. *L'atur. Ideologies i utopies davant la crisi*, Barcelona, Empúries, 1986.
14. Cf. *Documentación social*, Madrid, 1984, núm. 56-57, dedicat monogràficament a la

pobresa i la marginació; l'atur hi apareix com una de les principals causes de pobresa.

15. DIAZ-SALAZAR, op. cit. pàg. 181.

16. GARCIA-NIETO, J. N. *Pobresa i exclusió social*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, 1987.

17. CASADO, D. *Sobre la pobreza en España* Madrid, Ed. Hacer, 1990, pàg. 259.

18. Sobre aquest tema val la pena consultar *Món laboral*, núm. 13, *Treballadors estrangers immigrants a Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Treball, 1991.

19. La defensa del mercat de “competència perfecta” ha justificat amb freqüència la intervenció estatal per suplir les deficiències dels mercats de competència imperfecta.

20. S'ha de dir que això ho havia formulat la crítica marxista de l'Estat ja fa molts anys. Recordem, per exemple, com Gramsci parlava de l'“hegemonia” de les classes dominants que es realitzava no sols a través de la coerció estatal, sinó a través del control dels “aparells ideològics de l'Estat”.

21. ALBERT, M. *Un reto para Europa. Cómo acabar con el paro*. Barcelona, Planeta, 1984. Cal notar que aquest autor és un gran defensor de l'economia de mercat contra les economies col·lectivistes.

22. GARCIA ROCA, J. *Público y privado en la acción social* Ed. Popular

23. MACPHERSON, C. B. *La teoría política del individualismo posesivo*. Barcelona, Fontanella, 1979.

24. Per a una crítica excel·lent del neoliberalisme d'un autor tan representatiu com es ara F.von Hayek, cf. VALADIER, P. “La justice social, un mirage?” a *Etudes*, París, gener 1983, pàg. 67-82.

25. Cf. BELL, D. *Las contradicciones culturales del capitalismo*, Alianza Editorial, Madrid, 1976.

26. WEBER, M. *La ética protestante y el espíritu del capitalismo*, Barcelona, Península, 1979.

27. Cf. MARDONES, op. cit. pàg. 94-114.

28. Cf. per exemple la carta sobre economia de l'Episcopat nord-americà de 1988. #AAVV *Europa* Barcelona, Cristianisme i Justícia, 1990.

29. La literatura sobre el tema és molt nombrosa. Recordem FRIEDRICHS, G.-SCHAFF, A. (comp.) *Microelectrónica y sociedad, para bien o para mal* Informe del Club de Roma. Madrid, Alhambra, 1982., YONEJI MASUDA *La sociedad informatizada como sociedad postindustrial*, Madrid, Fundesco-Tecnos, 1984, SOLE, C. *Nuevas tecnologías y modernización*, Barcelona, Oikos-Tau, 1990. Especialment interessant és l'obra a punt de

publicar-se a Herder, Barcelona, de M. CORBI *El destino de los nuevos ciudadanos. Proyectar la sociedad, construir la religión.*

30. CORBI, M. *Análisis epistemológico de las configuraciones axiológicas humanas.* Salamanca, Ed. de la Universidad de Salamanca, 1983; vegeu també, del mateix autor i més assequible: *La religió que ve.* Barcelona, Claret, 1991.

Qüestionaris per al debat en grup

L'Estat del Benestar creat en aquestes darreres dècades –en bona part per les socialdemocràcies– en el moment actual és objecte de gran debat. L'autor del Quadern pretén posar a la vista els seus avantatges i la indefugible necessitat de prosseguir el camí. Però, al mateix temps, lúcidament, malda per a aprofundir en les dificultats que a poc a poc s'han anat manifestant, i en les possibles deficiències i/o contradiccions.

El nostre repte és solventar les serioses dificultats i no perdre els grans guanys històrics que ha produït.

1. Abans que res, i tot mirant de donar *una primera ullada* al conjunt.

— Defineix ben clarament que és l'Estat del Benestar.

— Mira quins són els serveis concrets que t'ha proporcionat a tu (a la teva família, amics... a la teva societat). Procura fer un llistat ample.

2. Constata les *dificultats i crítiques* que avui, des de diverses perspectives, es posen a l'Estat del Benestar.

— Descriu-les amb un cert detall.

— Mira fins a quin punt són causades per la mateixa doctrina de l'Estat del Benestar o si hi juguen altres factors.

— Què n'opines tu d'aquestes crítiques? Quin és el teu judici?

3. Un cop que hagi pogut valorar els grans béns de la Societat del Benestar. Ara la nostra aposta és fer per mantenir-la i per superar les seves contradiccions i subproductes.

L'Estat del Benestar sembla que ningú no negarà que ha estat molt positiu: ha enfrontat la pobresa, ha donat medicina, escola, lleure... a tots, etc. però de retruc ha gestat un model de *societat consumista*, individualista, materalista, d'una banda, i de l'altra, una *societat burocràtica*, rígida i poc participativa

— Què n'opines? Era necessari? Què caldria fer?

— Quina mena d'organitzacions, voluntariats... caldria crear per fer una societat més participativa i preocupada per la “cosa pública”?

D'altra banda no ha sabut afrontar la problemàtica de *les noves marginacions*, dels que queden a la cuneta de la història: emigrats, ancians, noves pobreses, famílies desestructurades, la soledat i anonimat de les grans ciutats...

— Què n'opines? Per què ha passat? Què caldria fer?

4. Ningú no negarà que estem abocats a canvis profunds (en gran part per les innovacions tecnològiques), sorgirà una *societat nova, fortament competitiva, viva, etc.*

— Què hauríem de fer per a encaixar els nous valors que aquesta nova societat exigirà: creativitat, iniciativa... (i fins i tot, capacitat d'engrescar-se quan hom sap que molts projectes són força relatius)

Però els problemes antics que acabem de constatar en el n. 3 tot fa pensar que augmentaran...

— Què caldria fer per a no perdre els antics valors de *solidaritat, justícia, gratuïtat, "voluntariat"*...

5. Imagina que en el debat que heu estat tenint hi ha estat present un personatge invisible del *Tercer Món*.

— Quines reaccions us sembla que ha tingut en sentir-vos?

— Repasa tot el fil del vostre debat.